

3. Липов В. СЭС и их трансформация: фактор институциональной комплементарности / В. Липов // Вісник ІЕП НАН України. – 2009. – С. 29–33.

4. Богданов А. Тектология. Всеобщая организационная наука: в 2 кн. / А. Богданов. – М.: Экономика, 1989. – Кн. 1, 304 с.; Кн. 2, 351 с.

В статье показано содержание предложенного А. Богдановым принципа дополнителности. Раскрыты предпосылки возникновения взаимодействия элементов институциональных систем, механизм действия, методологическое значение для формирования стратегии институционального развития СЭС.

Ключевые слова: А. Богданов, институты, институциональная комплементарность, институциональный изоморфизм, посттрансформационные экономики, принцип дополнителности, социально-экономические системы.

The content of A. Bogdanov's supplementarity principle is shown in the paper. Pre-conditions of origin of co-operation of elements of the institutional systems, mechanism of action, methodological value for forming of strategy of institutional development of SES are exposed.

Key words: A. Bogdanov, institutes, institutional complementarity, institutional isomorphism, posttransformation economies, complementarity principle, socio-economic systems.

Надійшло 15.10.2010.

УДК 621.01(477)

О.Г. Литвиненко

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто сучасний стан машинобудування в Україні. Виявлено проблеми та перспективи розвитку цієї галузі. Доведено, що машинобудування є провідною галуззю промисловості, що обумовлено вирішальною роллю в підвищенні продуктивності суспільної праці, науково-технічного прогресу, матеріального добробуту народу.

Ключові слова: машинобудування, постіндустріальна економіка, промислові підприємства, ВВП, конкурентоспроможність, експорт, імпорт.

Вступ. Формування сучасної машинобудівної галузі в Україні повинно базуватися на принципах постіндустріальної економіки. Перехід економіки до нового технологічного устрою пов'язаний з розвитком сучасних інформаційних і комунікаційних технологій, з прискоренням інноваційних процесів і темпів зміни об'єктів виробництва при скороченні життєвого циклу товарів і послуг, переважно інтенсивних факторів розвитку виробничої діяльності, активізацією процесів інтернаціоналізації і глобалізації економічних відносин. Усе це потребує не лише зміни цільових орієнтирів діяльності підприємств, комплексів і галузей промисловості. В умовах постіндустріальної економіки спостерігається неактуальність багатьох фундаментальних положень, що сформувалися в

індустріальну епоху. У нових умовах конкурентоспроможність і процвітання підприємств залежать перш за все від ефективності організації виробництва й управління, обсягу накопичених знань і можливостей їх інтенсивного використання. У зв'язку з цим проблеми розвитку промислових підприємств повинні вирішуватися з урахуванням змін, які відбуваються у всіх сферах суспільного життя і виробничої діяльності, в умовах переходу до нового технологічного способу виробництва.

Саме над проблемами функціонування, розвитку сучасних підприємств машинобудівної галузі, а також над особливістю оцінки їх сучасного стану, працювали такі вчені, як: О. Гаврилова, А. Венедиктова, М. Семак та ін.

Мета дослідження. Організація виробництва, як відомо, базується на міцному фундаменті наукових знань. Підприємства, які не зможуть перейти до моделі управління, що базується на сучасних знаннях та інформаційних технологіях, неминуче зіткнуться із загрозою втрати займаних позицій на ринку товарів і послуг. Отже, можна констатувати, що вступ сучасного суспільства до постіндустріальної епохи приводить до необхідності дослідження проблеми пошуку і реалізації інформаційних резервів розвитку виробництва в абсолютно новому ракурсі, на основі сучасних підходів, що і є метою цієї статті.

У зв'язку з цим виникає необхідність в осмисленні суті та змісту фундаментальних процесів, які ведуть до змін зовнішнього і внутрішнього середовища машинобудівної галузі. Особливості функціонування машинобудівних підприємств визначаються факторами серед яких відзначено: глобалізацію економічних відносин, скорочення життєвого циклу товарів і послуг, прискорення темпів зміни об'єктів виробництва, прискорення інноваційних процесів, швидкий розвиток і проникнення в сферу виробничої діяльності інформаційних і комунікаційних технологій, зростання значущості нематеріальних ресурсів виробництва, перевагу інтенсивних факторів розвитку за всіма напрямками виробничої діяльності.

Виклад результатів. Згідно із системним підходом дослідження об'єкта як системи цілісного комплексу взаємопов'язаних та взаємодіючих елементів, необхідно вивчати в єдності із середовищем, в якому він перебуває.

Зміни, що відбуваються в постіндустріальній економіці, мають вплив на виробничі системи, та обумовлюють зміни внутрішнього середовища машинобудівних підприємств.

Інноваційна модель розвитку країни передбачає розгляд інновацій як основного фактора модернізації економіки, підвищення її конкурентоспроможності, як наслідок, економічного зростання; орієнтацію на розвиток нових технологій і зростання високотехнологічних галузей капіталомісткого виробництва. У сучасних умовах інновації не замикаються рамками високотехнологічних і наукомістких галузей, а охоплюють й інші галузі національної економіки, в першу чергу базові галузі (металургію, машинобудування).

Більш того, постіндустріальний етап розвитку економіки має інформаційний характер. У результаті ускладнення суспільної поведінки, питома вага інформаційної складової стає основоположною і ресурсозберігаючою. Інформація стає не просто повідомленням, вона стає тісно

пов'язаною з ціннісними орієнтирами, а саме з інформаційною вартістю. Потенційний прибуток від правильного використання інформації або навпаки, потенційний збиток від неправильного використання інформації можуть виявитися величезними.

В умовах постіндустріальної економіки добувні і обробні галузі промисловості демонструють різні тенденції розвитку. Ресурсозберігаючий тип економічного зростання, характерний для розвинутих країн починаючи з 70-х рр. XX ст., призвів до різкого зниження частки добувних галузей, мінерально-сировинного комплексу у ВВП цих країн і зменшення кількості зайнятих у них. Частка обробної промисловості у ВВП розвинутих країн залишається стабільною, абсолютна кількість зайнятих зменшилася при швидкому зростанні продуктивності праці.

Необхідність розвитку машинобудування як ключової галузі обробної промисловості, диктується різними факторами, характерними для постіндустріалізму. Домінантний розвиток інфокомунікаційної сфери, підвищення міри комп'ютеризації праці, електрифікація побуту, що випереджає розвиток біотехнології, хіміко-фармацевтичної промисловості, потребують розвитку відповідних підгалузей машинобудування: комп'ютерної індустрії, електротехніки, виробництва наукового та медичного устаткування. Імператив екологізації соціально-екологічного розвитку диктує тенденцію до подальшого розвитку електроенергетики і розширення енергетичного машинобудування, у тому числі для атомних електростанцій. Серйозні вимоги до машинобудування ставлять авіаційна й аерокосмічна промисловість, оборонний комплекс.

Ці та багато інших факторів визначають основні тенденції в розвитку всього машинобудівного комплексу: зростання його частки не лише у валовій продукції обробної промисловості, але і в промисловості розвинутих країн у цілому.

Для сучасної економіки характерне поглиблення міжнародного поділу праці. Чим вищий рівень економічного і технологічного розвитку, тим більше міжгалузевий поділ праці змінюється внутрішньогалузевим. Розвиваються міжнародне виробництво і внутрішньогалузева торгівля, яка її обслуговує. Найінтенсивніше цей процес відбувається саме в машинобудівній галузі, оскільки складність кінцевого продукту створює широкі можливості для відокремлення певних виробничих операцій і спеціалізації на них окремих виробників.

У цей час формуються (деякі вже сформувалися) транснаціональні комплекси, у рамках яких виробничі зв'язки перетинають державні кордони. Національна економічна політика все більше змушена брати до уваги межі таких комплексів. Саме вони визначають пріоритетні напрями лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, економічної інтеграції, впливають на валютну політику тощо. Виявивши основні напрями міжнародної торгівлі машинобудівною продукцією, можна окреслити приблизні межі таких комплексів.

Визначити рівень розвитку машинобудування різних країн досить складно, за рядом ознак можна виділити такі групи країн: ті, що володіють повною номенклатурою машинобудівного виробництва (США, Німеччина, Японія); ті, що мають малоістотні прогалини в структурі ма-

шинобудування (наприклад, Англія); із суттєвими прогалинами в структурі машинобудування (наприклад, Італія); змушені імпортувати частину машинобудівної продукції з-за кордону (Канада, Південна Корея тощо); з нерівномірним розвитком галузевої структури машинобудування – експорт машин покриває менше половини імпорту (наприклад, Бразилія).

Економіка розвинутих країн із середини минулого століття стала переходити до інтенсивного типу розширеного виробництва, в основі якого лежать науково-технічний прогрес та інноваційна діяльність як фактори, що забезпечують конкурентні переваги соціально-економічних систем.

За результатами зарубіжних досліджень, у цей час до 80% валового внутрішнього продукту США виробляється на основі освоєння результатів науково-технічних досліджень. Характерним для ринкової поведінки в бізнесі великих корпорацій став атакуючий тип, розрахований на лідерство, яке забезпечується технологічними проривами стосовно до існуючого рівня, а також стратегічним аналізом нових або таких, що формуються, запитів споживачів. Підготовка і здійснення технологічного просування на сьогодні є найчастіше продуманою стратегією, підкріпленою необхідними ресурсами і накопиченим потенціалом наукових знань. При цьому, за твердженням Р. Форстера: «Наслідки технологічного зрушення майже завжди безжалісні для тих, хто обороняється» [1].

Для більш детального аналізу машинобудівної галузі України, зробимо зріз сьогодення у контексті двох економічних векторів – ЄС та СНД.

Питома вага зовнішньої торгівлі за кількісними і якісними характеристиками така: за січень–липень 2010 р. Україна експортувала продукції на 27,3 млрд дол., а імпортувала – на 30,7 млрд дол. (табл. 1).

Таблиця 1

Зовнішня торгівля України, млрд дол.*

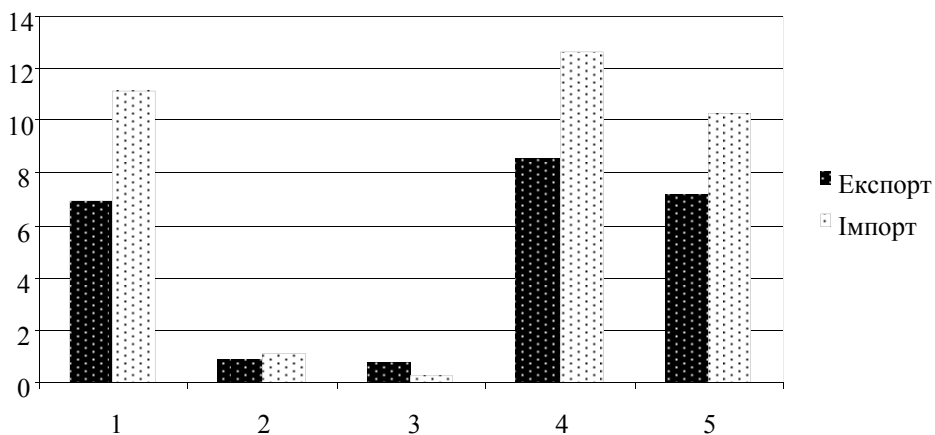
Країна	Експорт	Імпорт
Росія	6,9	11,2
Білорусь	0,9	1,1
Казахстан	0,7	0,3
ЄП – країни митного союзу	8,5	12,6
ЄС – усі європейські країни	7,2	10,3

*Складено за даними [2].

Дані таблиці свідчать про те, що у першому півріччі 2010 р. Європейський Союз був одним з найбільших зовнішньоторговельних партнерів України разом з країнами СНД.

Здавалося б, ринки ЄС більш відкриті й цікаві для української продукції. ВВП країн Євросоюзу в 2009 р. сягнув 16,5 трлн дол., тоді як ВВП країн митного союзу в 2010 р. становитиме, за прогнозами, 2 трлн дол.

Обсяг споживчого ринку країн ЄС незрівнянно більший від ринку СНД. Європейський Союз об'єднує 27 держав територією більш ніж 4 млн км², на якій живе майже півмільярда людей.

1 – Росія, 2 – Білорусь, 3 – Казахстан, 4 – ЄЕП – країни митного союзу, 5 – ЄС – усі європейські країни

Рис. 1. Зовнішня торгівля України, млрд дол.

Частка ЄС у загальному зовнішньоторговельному обороті товарів та послуг України з країнами світу склала 29,2%, а СНД – 39,73%. При цьому частка експорту до ЄС українських товарів та послуг становила 24,94%, а імпорту з ЄС – 33,52%. Проте, якщо звернути увагу на структуру українського експорту, то для європейських країн вітчизняна економіка є постачальником дешевої робочої сили і має статус сировинної. Високотехнологічний сектор охоплює лише вузький сегмент залишків технологічних розробок космічного та деяких інших напрямів.

Таблиця 2

Торгівля товарами та послугами України з ЄС, перше півріччя 2010 р.*

Показник	Оборот	Експорт	Імпорт	Сальдо
Млрд дол.	16,44	7,07	9,37	-2,3
% до відповідного періоду 2009 р.	122,41	131,66	116,25	-

*Складено за даними [2].

Дані табл. 2 свідчать, що в першому півріччі 2010 р. оборот торгівлі товарами та послугами України з ЄС зріс майже на 23%, причому експорт склав 7,07 млрд дол., імпорт – 9,37 млрд дол.

Відповідно до даних табл. 3 спостерігаємо, що найбільші обсяги експорту з України до країн ЄС становлять недорогочінні метали. Обсяг експорту мінеральних та рослинних продуктів приблизно однаковий. Але жодна з груп цих товарів не досягла обсягу експортування, який спостерігався у 2008 р.

Розглянемо більш детально структуру експорту товарів з України до країн ЄС.

Структуру імпорту товарів в Україну з країн ЄС наведено в табл. 4.

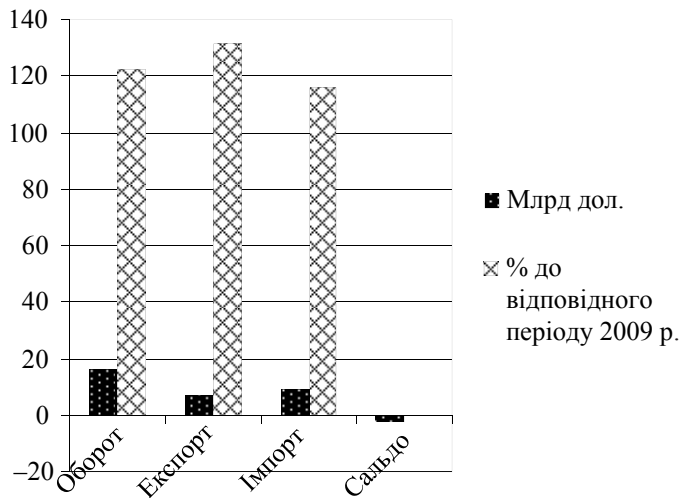

Рис. 2. Торгівля товарами та послугами України з ЄС, перше півріччя 2010 р.

Таблиця 3

Найбільші групи товарів, що експортувалися з України до ЄС, 2009 р.*

Група товарів	Обсяги експорту, млн дол.	Частка від сукупного експорту до ЄС, %	% до відповідного періоду 2008 р.
Недорогоцінні метали	2 180,1	23,0	34,77
Мінеральні продукти	1 327,6	13,7	43,2
Рослинні продукти	1 300,6	13,6	57,3

*Складено за даними [2].

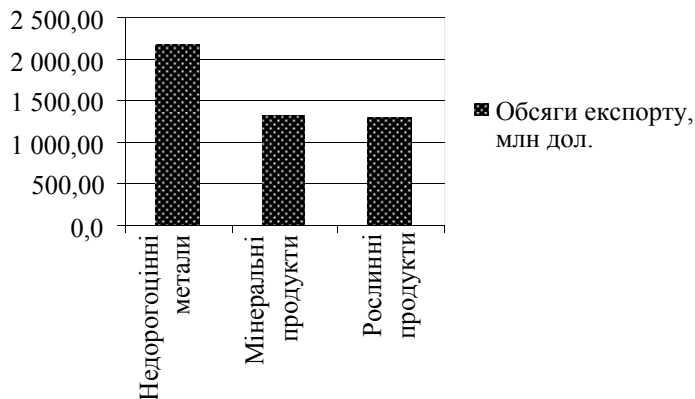

Рис. 3. Обсяги експорту товарів з України до ЄС, 2009 р.

Найбільші групи товарів, що імпортувалися в Україну з ЄС, 2009 р.*

Група товарів	Обсяги імпорту, млн дол.	Частка від сукупного імпорту з ЄС, %	% до відповідного періоду 2008 р.
Обладнання, машини	3 511,5	22,8	47,8
Хімічна продукція	3 077,4	20,0	79,0
Транспортні засоби	922,7	6,0	21,3

*Складено за даними [2].

Виходячи з даних табл. 4, визначимо, що кількість товарів, які експортувалися з країн ЄС до України в 2009 р., була значно меншою, ніж в 2008 р., але лідером в імпорті все-таки було обладнання та машини.

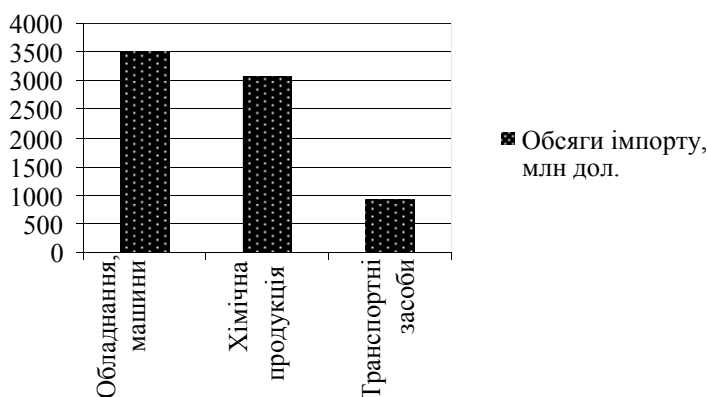

Рис. 4. Обсяги імпорту товарів з України до ЄС, 2009 р.

Технологічна відсталість виробництва і невідповідність продукції європейським вимогам якості перетворюють Україну на сировинний придаток. Проте Україна ще не втратила свій технологічний потенціал й успішно використовує його у зовнішній торгівлі з країнами СНД, зокрема учасниками так званого митного союзу.

Якщо звернути увагу на структуру зовнішньої торгівлі, наприклад, з Росією, то незрозуміло, хто виконує роль метрополії, а хто – сировинної колонії.

Структура експорту та імпорту України в торгівлі з РФ, перший квартал 2010 р.*

Показник	Експорт до РФ, %	Імпорт з РФ, %
Мінеральні продукти	10,0	69,2
Хімічна продукція	9,1	8,1
Деревина	5,6	1,7
Метали	20,5	6,4
Продукція машинобудування	34,5	8,6
Продовольчі товари	16,7	2,5
Інші товари	3,6	3,6

*Складено за даними [2].

Покращання якості української продукції інвестиційного призначення, агресивні маркетингові стратегії підприємств галузі на зовнішніх ринках, високі темпи зростання промислового виробництва та інвестицій у країнах – основних торговельних партнерах України, в тому числі в країнах СНД, дозволили збільшити обсяги продажу вітчизняної машинобудівної продукції на традиційних ринках та успішно опанувати нові.

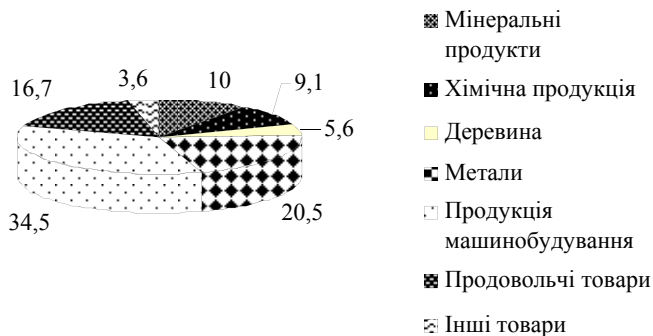

Рис. 5. Структура експорту до РФ, %

Виходячи з даних рис. 5, відзначимо, що найбільший відсоток у структурі експорту України до Росії, складає продукція машинобудування (34,5%), на другому місці – метали (20,5%), на третьому – продовольчі товари (16,7%).

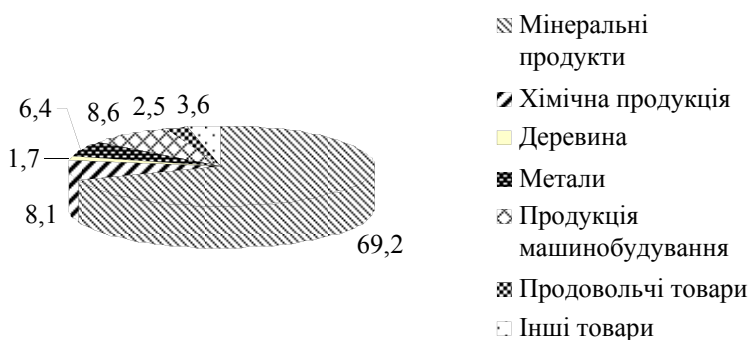

Рис. 6. Структура імпорту з РФ, %

Аналізуючи дані рис. 6, необхідно зазначити, що в структурі імпорту з Росії в Україну найбільший відсоток (майже 70%) займають мінеральні продукти. Продукція машинобудування посідає друге місце, але зі значно меншим показником (8,6%).

Україні важливо зберегти ринки для свого машинобудування. Це стратегічна галузь промисловості. На цей час навіть на старих заводах зберігається найцінніший ресурс – інженерно-технічні кадри та кваліфіковані робітники. Не допустити їх втрати, а також втрати потенціалу по-

літехнічних навчальний закладів – дуже важливе завдання для України, яка має непогані результати і потенційні можливості в експорті продукції машинобудування.

За даними Державного комітету статистики, у вересні 2010 р. зростання промислового виробництва склало 10,2%. За підсумками дев'яти місяців 2010 р. зростання становило 10,8%.

Дані щодо зростання промислового виробництва у вересні виявилися трохи вищими за консервативну оцінку аналітиків у 9,5% річних, переважно завдяки більш хорошим результатам у харчовій промисловості і машинобудуванні.

Транспортне машинобудування залишається лідером: тут зафіксовано значне зростання: на 63,4% у вересні 2010 р. та на 62,3% за підсумками дев'яти місяців 2010 р.

При цьому зростання значною мірою зосереджено в сегменті залізничного машинобудування, де такі виробники, як Крюківський вагонобудівний завод і Стахановський вагонобудівний завод уже працюють із завантаженням потужностей, що перевищує докризову.

У той же час, зростання споживчих витрат в Україні і СНД дозволило українським автовиробникам наростити випуск у вересні 2010 р. до 7,7 тис. легкових машин, що відповідає зростанню на 28% у місяць і на 12% за рік. Аналіз основних факторів зростання обсягів виробництва пов'язаний у першу чергу із збільшенням поставок на експорт та внутрішній ринок, впровадженням ресурсозберігаючих технологій та збільшенням інвестицій у модернізацію виробництва. В автомобілебудуванні збільшили обсяги виробництва легкових автомобілів ЗАТ «ЗАЗ», ЗАТ «Еврокар», ТОВ «КрАСЗ». Активне зростання обсягів виробництва автобусів пов'язане з вдалою маркетинговою політикою корпорації «Богдан» [4].

Проте необхідно відзначити, що динаміка виробництва в машинобудуванні на сьогодні характеризується наднизькою базою порівняння: за підсумками дев'яти місяців 2009 р. падіння в галузі складало 64,1% річних. Тобто обсяги виробництва в машинобудуванні на сьогодні становлять майже 58% від рівня, що спостерігався в докризові дев'ять місяців 2008 р. [3].

Відзначимо основні напрями вдосконалення діяльності підприємств в постіндустріальній економіці, а саме: підвищення гнучкості виробництва в цілях швидкої зміни об'єктів виробництва з урахуванням вимог ринку; створення і впровадження інтегрованих систем виробничого планування; підвищення якості продукції, що випускається; забезпечення високої надійності та стійкості виробничих процесів; широке використання нових наукомістких технологій; інформатизація; автоматизація; технічне і технологічне переозброєння, яке спрямовано на зниження матеріаломісткості, трудомісткості продукції, що випускається.

Виходячи з цього, ключові відмінні риси сучасного промислового підприємства:

- рішення, що дозволяють скласти цілісну уяву про процеси і явища;
- мотивація співробітників до розвитку, створення загального бачення, що дозволяє об'єднати зусилля для досягнення мети підприємства.

Розвиток та існування підприємств з достатнім рівнем інформатизації потребує певних передумов і умов для їх появи, що має враховуватися вже сьогодні підприємствами, які претендують на відповідність світовому рівню. Серед умов можна назвати:

- відкритість системи, що забезпечує широкий доступ усіх співробітників до інформації;
- інтеграція інтересів окремих працівників і підприємства в цілому;
- свободу вибору й ухвалення спільних рішень разом з високою мірою відповідальності;
- вживання відповідних новітніх методів і технологій.

Перелічені свободи (свобода доступу до інформації, свобода постановки і реалізації мети та свобода дій) працюють лише за наявності зацікавленості на всіх рівнях і загальної відповідальності не лише перед організацією, але і суспільством у цілому, що багато в чому визначається рівнем як підприємницької, так і особистої культури, для підвищення якої також потрібен безперервний процес пізнання.

Машинобудування визначає перспективи індустрії у всьому світі. Нагадаємо, що в розвинутих країнах частка цієї галузі сягає 1/3 від загального обсягу промислової продукції. Машинобудівний комплекс, який включає в себе машинобудування та металообробку, ремонтне виробництво, а також малу металургію, є матеріально-технічною базою технічного переозброєння.

Очевидно, що підвищення ефективності функціонування машинобудування можливе лише в разі підвищення конкурентоспроможності машинобудівної продукції та істотної модернізації її технологічного потенціалу, неможливо створити конкурентну продукцію без конкурентної технологічної бази.

Висновки. Головною метою розвитку машинобудування є задоволення потреб держави, населення у конкурентоспроможній машинобудівній продукції і товарах народного споживання на основі більш ефективного використання можливостей ринкової економіки та переваг міждержавного поділу праці. На цій основі необхідно забезпечити процеси модернізації технічної бази промисловості, транспорту тощо. Забезпечення зростання обсягів продукції машинобудування випереджаючими (порівняно з іншими галузями промисловості) темпами, збільшення частки машинобудівної продукції в експорті країни мають бути здійснені на основі перетворення машинобудування в конкурентоспроможний, ефективний, високотехнологічний комплекс, який динамічно розвивається, а також є сприйнятливим до інновацій.

Список використаної літератури

1. Форстер Р. Обновление производства: атакующие выигрывают / З. Форстер. – М.: Прогресс, 1987. – 430 с.
2. Державний комітет статистики України // www.ukrstat.gov.ua
3. Економічна правда // <http://www.epravda.com.ua>
4. Український видавничий портал // <http://who-is-who.com.ua>
5. Рахункова палата України // <http://www.ac-rada.gov.ua>

В статье рассмотрено современное состояние машиностроения в Украине. Выявлены проблемы и перспективы развития данной отрасли. Доказано, что ма-

шиностроение – это ведущая отрасль промышленности, что обусловлено решающей ролью в повышении производительности общественного труда, научно-технического прогресса, материального благосостояния народа.

Ключевые слова: машиностроение, постиндустриальная экономика, промышленные предприятия, ВВП, конкурентоспособность, экспорт, импорт.

The aim of the article is to study modern consisting of the Ukrainian mechanical engineering. Problems and prospects of development of this industry are exposed. It is well-proven, – an engineer is leading industry of industry, that is conditioned a decision role in the increase of the public labour, scientific and technical progress, financial welfare of people productivity.

Key words: engineering, post-industrial economy, industrial enterprises, GDP, competitiveness, exports, imports.

Надійшло 15.10.2010.

УДК 330.101.541(4)

А.С. Магдич

АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИНАМІКИ ТА ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ

У статті досліджено взаємозв'язок економічного зростання з кількістю зайнятих, сукупним зовнішнім боргом, величиною експорту, кредитом приватному сектору та обсягами прямих іноземних інвестицій; надано якісну оцінку отриманих залежностей.

Ключові слова: економічне зростання, фактори економічного зростання, циклічність, країни Центральної та Східної Європи.

Вступ. Проблеми економічного розвитку та економічної циклічності активно обговорюються у сучасній науковій літературі. Особливої актуальності ці питання набули в ході останньої світової фінансово-економічної кризи, яка, за загальним визнанням, стала результатом сплетіння багатьох циклів: короткострокових, середньострокових, інвестиційних, «довгих хвиль» тощо. Саме економічна циклічність стала предметом обговорення на численних міжнародних наукових конференціях, зокрема на Першому та Другому Міжнародному Нобелівському економічному форумі «Світова економіка XXI століття: цикли та кризи» (Дніпропетровськ, 2008 та 2010 рр.), на 19-му та 20-му економічних форумах у м. Криниця (Польща, 2009 та 2010 рр.).

Незважаючи на значну увагу до зазначених проблем, залишається до кінця не з'ясованим питання щодо взаємозв'язку між економічною динамікою та деякими її факторами. Сьогодні важливо визначитися зі ступенем впливу того чи іншого фактора на економічне зростання не тільки на загальнотеоретичному, причинно-наслідковому рівні, але й перевірити наукові гіпотези аналізом статистичного матеріалу, виявити кількіс-